

NÅGRA OVÄNTADE SATSFLÄTOR

Jens Allwood⁰⁾

En av grundtankarna i generativ grammatik har varit att människan besitter ett i vissa stycken medfött språksystem, den s.k. språkliga kompetensen. Kompetensens viktigaste del är en uppsättning syntaktiska regler som bestämmer strukturen hos satserna i ett språk. För att beskriva dessa regler har man tänkt sig att det inte räcker att beskriva hur de ser ut, utan man måste också beskriva hur de inte kan se ut. För att karakterisera ett möjligt mänskligt språk måste man tala om vad som är omöjligt, lika väl som vad som är möjligt. därför försökt ställa upp universella restriktioner

Man har därför försökt ställa upp universella restriktioner på syntaktiska regler. Chomsky (1964) föreslog att alla regler följer den s.k. »A över A principen», vars innebörd var ungefär den följande: Om en konstituent av typ A är inbäddad i en större konstituent av typ A, kan ingen regel som gäller konstituenten av typ A tillämpas på den inbäddade konstituenten A, utan måste tillämpas på den större inbäddande konstituenten A.

J. R. Ross (1967) visade att »A över A principen» både var för stark och för svag genom att den utestängde satser som borde vara grammatiska och tillät andra satser som inte borde vara det. Ross föreslog istället fyra formaliserade och en oformaliserad restriktion på variabler som förekommer i syntaktiska regler. Restriktionerna gällde främst flyttningsregler och uppkallades efter följande syntaktiska konfigurationer, som de nominalfraser avsåg att förhindra flyttning från: 1) komplexa nominalfraser, 2) satser som står som subjekt, 3) samordnande satsförbindelser, 4) vänsterförgrenade konstituentstrukturer, 5) prepositionsfraser raser i nominalfraser

Olika författare har kritiserat Ross och menat restriktioner inte är tillräckligt generella eller att de är för osystematiska ur teoretiska synpunkter. Intressanta

---

⁰⁾ Jag skulle vilja tacka följande personer för givande diskussioner av en del av de frågor som behandlas i uppsatsen: Lars Gunnar Andersson, Jan Anward, Eva Braroe, Östen Dahl, Torstein, Fretheim, Jerker Järborg, Roger Källström och Kerstin Severinsson.

försök att ersätta alla eller några av dem har gjorts av S. Kuno, A. Grosu, N. Chomsky och G. Horn

Kuno (1973) föreslog en restriktion på ofullständiga konstituenten i icke-final satsposition, som han menade skulle ersätta Ross' restriktioner på satssubjekt och dessutom klara av nya data om flyttning från icke-finala prepositionsfraser samt subjekt som inte är satser.

Med utgångspunkt från vissa allmänna perceptionsstrategier formulerade Grosu (1972) en restriktion på vad han kallar »kärn- och satellitkonstruktioner». Han ville på detta sätt ersätta Ross' restriktioner på komplexa nominalfraser och samordnade satsförbindelser, men dessutom redogöra för en del data rörande flyttning ur adverbiala fraser och satser.

Chomsky (1973) har försökt ersätta alla Ross' restriktioner med en uppsättning villkor på applikationen av syntaktiska regler.

Slutligen har Horn (1974) argumenterat för en allmän restriktion på flyttning från nominalfraser. Denna restriktion är avsedd att ersätta de flesta av ovan nämnda restriktioner, i den mån de berör nominalfraser.

För alla de författare som här omtalats gäller att man avsett att ställa upp restriktioner som ska gälla för alla mänskliga språk. De ska säga något väsentligt om den mänskliga språkkapaciteten. Restriktionerna har också i stor utsträckning kunnat styrkas med data från en mängd olika språk och språkfamiljer.

Det är därför av ett visst intresse att kunna notera att vi bland de nordiska språken svenska och norska kan finna exempel på satser som borde vara helt uteslutna av de restriktioner vi så kallade satsflätor - komplexa satser där ett satsled flyttas från en satskonstituent in i en annan.¹⁾ Sådana satser accepteras i någon utformning av de flesta talare av svenska och norska och används främst för att spetsställa ett satsled i samband med topikalisering och fokusering. De är vanligare i talspråk än i skriftspråk. I skriftspråk har de dessutom länge ansetts stilistiskt mindre lämpliga. Graden av acceptabilitet

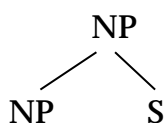
---

¹⁾ Jag nöjer mig med en så ungefärlig definition av termen *satsfläta* eftersom syftet med föreliggande uppsats varken är att närmare försöka definiera *satsfläta* eller att undersöka olika typer av satsflätor och deras distribution i svenskan. För den som är intresserad av detta finns utmärkta redogörelser i Lindberg (1968), Severinsson (1972), Källgren (1972), Wessén (1968) och Lindstedt (1926). Mitt syfte är snarare att visa hur vissa s.k. satsflätor strider mot föreslagna allmänna språkliga principer och att diskutera varför detta är fallet.

varierar emellertid även i talspråket och verkar i viss mån vara regionalt betingad.

Som utgångspunkt för den följande diskussionen, kommer jag att ta de restriktioner som formuleras: 1) av Ross för komplexa nominalfraser (CNPC) och för flyttning i av prepositionsfraser ur en nominalfras (PPC), samt 2) mera generellt av Horn mot alla transformationella flyttningar ur en nominalfras. De slutsatser som dras kommer dock att vara relevanta även för de restriktioner som formulerats av Chomsky, Kuno och Grosu.

Ross definierade en komplex nominalfras som en nominalfras (NP) som har som dotternoder en NP följt av en sats (S), alltså en konfiguration av följande typ:

Enligt alla de författare vi omnämnt kan man inte flytta konstituenten ur konfigurationer av denna typ. Låt oss därför studera ett antal satsflätor som involverar komplexa NP:n. Satserna har bedömts som acceptabla²⁾ av ett antal svenska och norska talare. (För de norska talarna användes norska motsvarigheter till de svenska satserna.) Västsvenska och norska talare visar en större benägenhet att acceptera satserna än talare från Ost- och Sydsverige. Det gäller vidare att alla talare fått satserna presenterade för sig muntligen och därför troligen snarare tagit ställning till talspråk än till skriftspråk.

Komplexa NP:n i svenskan är huvudsakligen av tre slag:

- (1) NP + relativsats: *Mannen som kysste Stina*
- (2) NP+att-sats: *Påståendet att Alexander hatade Aristoteles*
- (3) NP+om-sats: *Frågan om Atlantis verkligen försvann*

Genom att inbädda komplexa NP:n av detta slag i en överordnad sats, samtidigt som man flyttar en konstituent ut ur den komplexa NP:n, kan man bilda satsflätor av olika slag. De flyttningsregler jag använt mig av är: 1) Topikalisering (T), 2) Frågebildning (Q) och 3) Relativbildning (11). Traditionellt har man i diskussionen av satsflätor oftast endast behandlat topikalisering, som då brukar omnämnas som »sätta i spetsställning», »ge

---

²⁾ Långtifrån alla de sats som presenteras är acceptabla för alla talare av svenska. Det råder stor variation beträffande vad som accepteras. Jag har därför valt att inte sätta ut några stjärnor eller frågetecken, som markerar vad jag själv anser vara ogrammatiskt eller tveksamt. Det skall också sägas att alla satserna är lästa med en intonation som är så gynnsam som möjligt för att begriplighet skall uppnås.

emfas» eller framflyttning av det psykologiska subjektet». Nedan följer nu en uppsättning satsflätor som innehåller flyttning ur en komplex NP.

(4) Subjektskorrelat till inbäddad intrans. rel. sats topikaliseras, befrågas och relativiseras:

- (a) Jag känner en man som är stark
- T (b) En man känner jag som är stark
- Q (e) Vem känner jag som är stark?
- R (d) En man som jag känner som är stark³⁾. . . (är här.)

(5) Subjektskorrelat till inbäddad transitiv rel. sats topikaliseras, befrågas och relativiseras:

- (a) Jag känner en pojke som har kysst Lisa
- T (b) En pojke känner jag som har kysst Lisa
- Q (e) Vem känner jag som har kysst Lisa?
- R (d) En pojke som jag känner som har kysst Lisa ...

(6) Objekt flyttas ur inbäddad transitiv rel. sats:

- (a) Jag ser en hund som gnager på ett ben
- T (b) Ett ben ser jag en hund som gnager på
- Q (e) Vad ser jag en hund som gnager på?
- R (d) Ett ben som jag ser en hund som gnager på ...

(7) Objektskorrelat till inbäddad trans. rel. sats topikaliseras, befrågas och relativiseras:

- (a) Jag har en bil som Kalle har haft
- T (b) En bil har jag som Kalle har haft
- Q (e) Vad har jag som Kalle har haft
- R (d) En bil som jag har som Kalle har haft ...

(8) Subjektskorrelat, direkt obj., indir. obj. och adverbial till inbäddad rel. sats topikaliseras, befrågas och relativiseras:

---

³⁾ Fastän det är uppenbart att (4d) inte kan direkt härledas ur (4a), är det något oklart hur (4d) i själva verket skall härledas inom ramen för en transformationsgrammatisk beskrivning. Jag har tänkt mig något i följande stil som underliggande struktur för relativsatser av (4 d) :s typ:

(a) Jag känner till en flicka som gav en pojke en kyss på Röda Torget.

T (b) En flicka känner jag till som gav en pojke en kyss på Röda Torget.

T (e) En pojke känner jag till en flicka som gav en kyss på Röda Torget.

T (d) En kyss känner jag till en flicka som gav en pojke på Röda Torget.

T (e) På röda Torget känner jag till en flicka som gav en pojke en kyss.

[[[En man] [Jag [känner [[en man] [en man är stark]]]]]
S₁ NP NP NP S₂ VP NP NP NP S₃ S₃ NP VP S₂
] [är här]]
NP VP VP S₁

Q (f) Vem känner jag till som gav en pojke en kyss på Röda Torget?

Q (g) Vem känner jag till en flicka som gav en kyss (till) på Röda Torget?

Q (h) Vad känner jag till en flicka som gav en pojke på Röda Torget?

Q (i) Var känner jag till en flicka som gav en pojke en kyss?

R (j) En flicka som jag känner till som gav en pojke en kyss på Röda Torget ...

R (k) En pojke som jag känner till en flicka som gav en kyss på Röda torget ...

R (l) En kyss som jag känner till en flicka som gav en pojke på Röda Torget ...

R (m) En plats där jag känner till en flicka som gav en pojke en kyss ...

(9) Subj. och obj. ur att-sats inbäddad under NP:

(a) Herodes levde i hoppet att Salome skulle förföra den mannen

T (b) Salome levde Herodes i hoppet om att skulle förföra den mannen

T† (c) Den mannen levde Herodes i hoppet om att Salome skulle förföra

Q (d) Vem levde Herodes i hoppet om att skulle förföra den mannen?

Q (e) Vem levde Herodes i hoppet om att Salome skulle förföra?

R (f) Salome som Herodes levde i hoppet om att skulle förföra den mannen ...

R (g) Den mannen som Herodes levde i hoppet om att Salome skulle förföra

...

(10) Subj. och obj. ur om-sats inbäddad under NP:

(a) Jag hade en stilla undran om Stina verkligen sett Pelle

T (b) Stina hade jag en stilla undran om verkligen sett Pelle

T (e) Pelle hade jag en stilla undran om Stina verkligen sett

Q (d) Vem hade jag en stilla undran om verkligen sett Pelle?

Q (e) Vem hade jag en stilla undran om Stina verkligen sett?

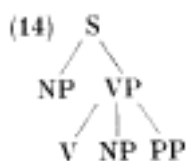
T (f) Stina som jag hade en stilla undran om verkligen sett Pelle ...

T (g) Pelle som jag hade en stilla undran om Stina verkligen sett . . .

Alla satserna i (4)-(10) accepteras långtifrån av alla, även om jag lyckats hitta en eller två informanter som gör det. Men tillräckligt många accepteras av de flesta talare, för att vi ska kunna påstå att t.ex. Ross' och Horns restriktioner på flyttning från nominalfraser inte håller. Dvs. de håller inte som universella restriktioner på syntaktiska regler, däremot är de naturligtvis fortfarande giltiga för de enskilda språk de uppsatts för (i de flesta fall engelska).

Ett sätt att undvika denna slutsats vore att hävda att satserna ovan inte innehåller några komplexa NP. Horn (1974) försöker på detta sätt visa, att vad som tycks vara brott mot hans allmänna restriktion på flyttning ur nominalfraser i själva verket inte är det.

Horn vill förklara hur det är möjligt att (11), (11) Vem skrev Pelle en bok om? (12) Pelle skrev en bok om Einstein. som verkar innebära ett brott mot den allmänna NP-restriktionen, är fullständigt acceptabel. Han gör det genom att hävda att (12) har två strukturer, nämligen (13) och (14).

En sats som (11) har därvid bildats ur en struktur av (14):s typ. Strukturer av typ (13) tillåter däremot ingen flyttning. Detta skulle förklara varför man, enligt honom, inte kan säga (15). Sats (16) har nämligen endast en struktur av typ (13). ((13) är därmed också underliggande struktur för (15)).

(15) Vem förstörde Pelle en bok om?

(16) Pelle förstörde en bok om Einstein

Om detta kan följande sägas: För det första verkar många talare kunna säga (15), vilket om Horn har rätt om strukturen hos (16), betyder att vi här har ännu ett brott mot restriktionen på flyttning från NP. För det andra, om (16) däremot skulle ha en struktur av typ (14), börjar man undra litet över de kriterier som skall tillämpas för att tilldela nominalfraser av den typ som finns i (12) och (16) en konstituentstruktur.

Vanliga kriterier för att bestämma konstituentstruktur bygger på paus- och intonationsmönster, möjlighet till substitution eller möjlighet att fungera som

en enhet i en syntaktisk regel. Särskilt det sista kriteriet brukar användas i generativ grammatik. Om vi använder detta kriterium på de konstituenten som presenterats som komplexa nominalfraser i (4)-(10) bekräftas analysen av dem som komplexa nominalfraser. Så kan vi t.ex. låta passiv, relativ, fråge-, pseudoklyvnings-, klyvnings- och topikaliseringsstransformationen (alla transformationer som typiskt tillämpas på en NP) verka på (6) för att visa att den innehåller en komplex NP.

(17)	(a) Jag ser en hund som gnager på ett ben
passiv	(b) En hund som gnager på ett ben ses av mig
relativ	(e) En hund som gnager på ett ben som jag ser springer utanför
fråga	(d) Vad (vem) ser jag?
pseudo	
klyvning	(e) Vad jag ser är en hund som gnager på ett ben
klyvning	(f) Det är en hund som gnager på ett ben jag ser
topic	(g) En hund som gnager på ett ben ser jag

Mot bakgrund av satserna i (17) tror jag att det knappast går att oanalysera satserna i (4)-(10) på ett sätt som liknar det Horn föreslagit för (12). Det verkar troligt att vi för de talare som accepterar satserna i (4)-(10), verkligen har att göra med ett brott mot restriktionerna på flyttning ur nominalfraser.⁴⁾

Det kan vara vart att notera att även flyttning av korrelatet till en inbäddad relativsats innebär ett brott mot Ross och Horns restriktioner. Detta gäller vare sig en sats som (4 b) härleds med extraposition eller ej. Om man använder extraposition från NP kommer en konstituent ur den inbäddade satsen (satsen själv) att flyttas och därmed bryts CNPC. Använder man inte extraposition bryts fortfarande Horns allmänna NP-restriktion men istället för CNPC

---

⁴⁾ Platzack (1974) försöker på ett sätt som liknar Horns (1974) att visa att satser med innehålls-NP:n (Picture NP:s) och NP:n som betecknar inalienabla relationer, inte utgör motexempel till Ross restriktion CNPC. Platzack hävdar att de NP:n han diskuterar är både semantiskt och syntaktiskt ambigösa mellan en komplex NP-struktur och en icke-komplex NP-struktur. De satser som såg ut att innebära brott mot CNPC har i själva verket uppkommit genom flyttning ur en icke komplex NP. Som redan anmärkts i samband med diskussionen av Horn kan emellertid en oanalys knappast komma ifråga för de exempel som ovan anförts. Det är svårt att hävda att NI med relativattribut inte skulle utgöra NP:n (med Horn) eller att de skulle kunna oanalyseras efter Platzacks mönster som NP

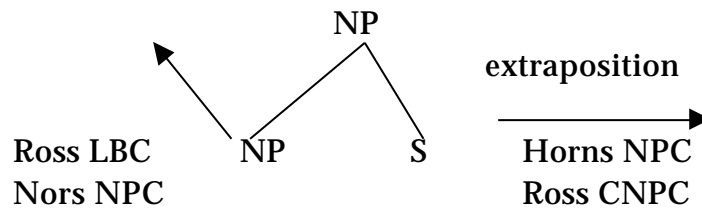
NP PP

P NP

Dessutom gäller att en oanalys i stil med Platzack knappast skulle hjälpa eftersom alla flyttningar fortfarande skulle bryta mot Horns allmänna NP-restriktion och Ross PPC-restriktion (flyttning av PP ur NP).

kommer nu Ross »vänsterförgreningsrestriktion» (LBC-left branch condition) att brytas. Se nedanstående figur.

(18)

Det skall emellertid erkännas kan räknas som särskilt starka motexempel. Exempelen blir starkare då de innebär att konstituenten som är äkta dominerade av den inbäddade satsen flyttas ut. Sådana exempel finns i (6), (8), (9) och (10). Att korrelatflyttning har en delvis annan status än flyttning av andra konstituenten visas också av att de flesta talare mycket lättare accepterar satser med flyttade korrelat än satser där andra konstituenten flyttas ut. Jämför (8 a, b, e, d, e) som upprepas nedan.

- (8) (a) Jag känner till en flicka som gav en pojke en kyss på Röda Torget
 (b) En flicka känner jag till som gav en pojke en kyss på Röda Torget
 (e) En pojke känner jag till en flicka som gav en kyss på Röda Torget
 (d) En kyss känner jag till en flicka som gav en pojke på Röda Torget
 (e) På Röda Torget känner jag till en flicka som gav en pojke en kyss

Det finns emellertid ett antal andra faktorer som också påverkar acceptabiliteten av satserna i (4)-(10). Bland annat väntar man sig att de förutsägelser som Keenan och Comrie (1972) gjorde om tillgängligheten av NP:n i olika syntaktiska positioner, skulle kunna vara giltiga.⁵⁾ Keenan och Comrie uppställde följande tillgänglighetshierarki (där > betyder *kunna lättare flyttas ur*) : *subjekt* > *direkt objekt* > *indirekt objekt* > *prepositionsobjekt* > *possessiva nominalfraser* > *objekt i komparativ position*. Om vi undantar korrelatflyttning väntar vi oss följande acceptabilitetsrangordning för satserna i (8) (där »betyder *bättre än*): (8d-flyttning av DO) » (8c-flyttning av 10) » (18e-flyttning av adv). På samma sätt kan sedan (8f) -(8i) och (8j)-(8m) rangordnas.

Även om detta stämmer med en del talares intuitioner, verkar ordningen mellan (8c), d and e för de flesta vara likgiltig. Satserna är ungefär lika bra eller dåliga. Dessutom visar det sig att om korrelatet får motsvara någon annan

⁵⁾ Eftersom det är komplexa satser och utflyttning som behandlas här och inte enkla med enbart relativisering såsom i Keenan-Comrie, har vi emellertid gått lite utanför hierarkins egentliga tillämpningsområde.

satsdel än subjektet i den inbäddade relativsatsen, försämras satserna kraftigt vid utflyttning och blir för de flesta talare helt oacceptabla. Jfr (19b), (190), (20b) (20c), (21b), (21c) och (21 d).

(19) Flyttning från inbäddad relativsats ned DO-korrelat:

(a) Jag känner till en bok som en flicka gav en pojke
Subj: (b) En flicka känner jag till en bok som gav en pojke
IO (c) En pojke känner jag till en bok som en flicka gav

(20) Flyttning från inbäddad relativsats med IO-korrelat:

(a) Jag känner till en pojke som en flicka gav en bok
Subj (b) En flicka känner jag till en pojke som gav en bok
DO (c) En bok känner jag till en pojke som en flicka gav

Sats (20b) är acceptabel för många talare, men detta beror på att satsen omanalyseras så att *pojke* upplevs som subjekt inte IO.

(21) Flyttning från inbäddad relativsats med adv.-korrelat:

(a) Jag känner till en stad där en flicka gav en pojke en bok
Subj (b) En flicka känner jag till en stad där gav en pojke en bok
DO (c) En bok känner jag till en stad där en flicka gav en pojke
IO (d) En pojke känner jag till en stad där en flicka gav en bok

Av detta kan kanske två slutsatser dragas:

1) Keenan-Comriehierarkin kan inte utsträckas från att gälla relativisering i enkla satser till att gälla utflyttningen ur inbäddade relativsatser, vare sig dessa har subjekt (satserna i 8 - ingen acceptabilitetsskillnad) eller annan satsdel som korrelat (satserna i (19), (20) och (21) - för de flesta oacceptabla) ;

2) Utflyttning som ger upphov till satsflätor som bryter mot de restriktioner vi ovan räknat upp äger bara ruin när subjektet till en inbäddad relativsats är relativiserat m.a.o. ur satser med subjektskorrelat (satserna i (6) och (8)).

Många talare tycks dessutom acceptera satser av (9 b) - och

(10 b) -typ sämre än satser av (9 e) - och (10 e) -typ. 1 (9 b) har subjektet flyttats ut ur en komplex NP med inbäddad att-sats, i (10 b) ur en komplex NP med

inbäddad om-sats. I (ge) och (10 e) har däremot objektet flyttats. Om båda dessa resultat är riktiga - kan man, med reservation för att långt fler talare accepterar subjektflyttning ur *att-* och *om-*satser än som accepterar den ur inbäddad relativsats med annat än subjektsskorrelat, våga generaliseringen att subjektet måste bevaras i en sats som inbäddats i en komplex NP. Andra konstituenten än subjektet till den sats som inbäddats kan flyttas ut i klar konflikt med restriktioner av Ross typ men subjekt kan inte flyttas ut med bevarad acceptabilitet. Märk att flyttning av subjektsskorrelat inte är flyttning av subjekt, eftersom ett relativpronomen lämnas för att markera subjektplats - jfr satserna i (4) och (5).

Ross CNPC skulle kanske då med hänsyn till svenska kunna omformuleras på följande vis: subjektsskonstituenten kan inte flyttas ur en sats som är inbäddad i en komplex NP.

Andra faktorer än konstituenternas syntaktiska status kan emellertid påverka acceptabiliteten av utflyttning ur en komplex NP. En sådan faktor är bestämdheten hos en utflyttad NP. Jämför (22) med (23), (24) med (25) och (26) med (27).

- (22) En pojke känner jag som har kysst Lisa
- (23) Pojken känner jag som har kysst Lisa
- (24) Den flickan känner jag en pojke som har kysst
- (25) En flicka känner jag en pojke som har kysst
- (26) Den boken vet jag om en flicka som har köpt till Pelle. (27) En bok vet jag om en flicka som har köpt till Pelle

Vidare verkar valet av verb påverka acceptabiliteten. En del informanter som inte kunde acceptera (28) kunde acceptera (29).

- (28) De blommorna tänker jag på en man som *vattnar*
- (29) De blommorna tänker jag på en man som *sköter*

Ännu lättare att acceptera var (30) eller (31).

- (30) De blommorna *känner* jag en man som säljer
- (31) De blommorna *ser* jag en man som vattnar

Medan (32) var betydligt svårare för de flesta.

- (32) De blommorna talar jag med en man som säljer

Att försöka förklara den variation i acceptabilitet, som här uppträder i enbart syntaktiska termer med hjälp av bestämdhet hos nominalfraser och selektionsrestriktioner på verb, vore ett misstag. Både semantiska och pragmatiska faktorer verkar vara inblandade. Låt oss studera några sådana faktorer.

Medan många talare accepterar (33), accepterar nästan ingen (34 a).

(33) Den pojken talar jag med som kysst Lisa

(34 a) Lisa talar jag med den pojken som kysst

En del av förklaringen till detta finner vi om vi studerar (34 b).

(34 b) Jag talar med den pojken som kysst Lisa

Satsen uttrycker att det råder en (semantisk) relation mellan mig och en pojke, vilkens egenskaper närmare anges genom relativattribut. Denna relation kan trots topikaliseringsen av *den pojken* bevaras i (33), men bryts sönder i (34 a) pga. att Lisa genom topikalisering blir det föredragna objektet för *tala* och därmed försvagas som objekt för *kyssa*, vilket får den stympade relativfrasen att hänga löst. Om vi i stället väljer verb som kan vara semantiskt riktade mot hela sakförhållanden stiger acceptabiliteten.

(35 a) Lisa vet jag om en pojke som kysst

(35 b) Jag ser en man som vattnar de blommorna

(35 e) De blommorna ser jag en man som vattnar

Eftersom *se*, *känna till* och *vet* om kan beteckna relationer till både enskilda objekt och sakförhållanden innebär topikaliseringsen av objekten bara att en annan konstituent än huvudordet (korrelatet) för relativsatsen kommer att uppmärksammas.??? Den stympade relativfrasen kommer inte att hänga löst eftersom verbet är semantiskt riktat mot hela det sakförhållande den beskriver. Detta förklarar också varför (33) är mera acceptabel än (34). I (33) topikaliserar korrelatet vilket är huvudord för relativattributet. Något nytt objekt för *tala* kommer således inte att uppmärksammas. Detta blir emellertid fallet när objektet *Lisa* topikaliserar. Eftersom det är svårt att tänka sig något verb som skulle beteckna en relation mellan ett subjekt och någon annan konstituent än korrelatet i en inbäddad relativsats, får vi också en förklaring av att flyttning av andra konstituenten än korrelat är mindre acceptabla. Som vi sett är det härvid viktigast att lägga märke till att det är korrelat, snarare än subjekt i relativsats, som

som är lätta att flytta. Om vi låter någon annan konstituent än subjektet vara korrelat blir detta tydligt.

(36 a) Jag har en bil som Kalle har haft. (36 b) En bil har jag som Kalle har haft.
(36 e) Kalle har jag en bil som har haft.

I (a) är objektet korrelat. Vi topikaliserar därefter objektet i (b) och får en sats som många accepterar. Om vi däremot flyttar subjektet i bisatsen, som i (e) får vi en sats som ingen accepterar.

En tentativ slutsats av denna diskussion är att flyttning ut ur en komplex relativ-NP antingen 1) bevarar semantiska relationer mellan subjekt och korrelat, vilket är fallet då t.ex. korrelat flyttas (eller om man så vill relativsatsen extraponeeras) eller 2) äger rum i satser som innehåller verb som kan tolerera en betydelseförskjutning från att vara inriktade mot singulära objekt till att riktas mot sakförhållanden. 01,1 (35 b) jämförs med (35 c) kan vi notera just en sådan betydelseförändring.⁶⁾

Förutom semantiska faktorer påverkar också mer pragmatiska faktorer acceptabilitet. För alla som accepterar den typ av satsflätor vi beskrivit, gäller det att de gör det i den mån de kan föreställa sig en lämplig kontext för satserna i fråga. Eftersom de flyttningsprocesser vi invänt alltid på ett eller annat sätt involverar fokusering eller topikalisering är den kontext de flesta tänker sig någon sorts fråga. Det är lättare att acceptera (37) och (38) om man först presenterats med frågorna (39) och (40) än om man presenteras med satserna in blanco.

(37) En sköldpadda känner jag en flicka som kysste

(38) En sköldpadda vet jag som kysste en flicka

(39) Känner du någon som kysst ett djur?

(40) Känner du till något djur som kysst en människa?

Kan man inte komma på en kontext som gör det rimligt t.ex en passande fråga) att topikaliserar eller fokuserar en given konstituent i en sats, vill man inte

---

⁶⁾ Det bör påpekas att jag nu utan diskussion antagit att transformationer ändrar betydelse. Ja gör detta antagande eftersom jag hittills aldrig stött på transformationellt relaterade satser som inte uppvisade betydelseskilnader. Enligt min mening bör man därför inte utgå från ett postulat om betydelseidentitet utan man bör istället försöka påvisa vilka systematiska betydelseolikheter som finns mellan transformationellt relaterade satser. För ett mycket intressant sådant försök se Anward (1974).

acceptera satsen. (27') är svårt att acceptera för de flesta men blir bättre om den förekommer som förnekande av (41) och dessutom ges rätt intonation.

(41) Pelle har aldrig haft en enda bok

(27') Nä, du har fel, för en bok vet jag om en flicka som har köpt till Pelle

Man måste alltså uppleva att topikaliseringsen fyller något rimligt syfte annars reduceras acceptabiliteten. Är detta krav uppfyllt, vilket inte alltid är så lätt, verkar det som många talare är beredda att acceptera ganska komplicerade satsflätor.

Efter att ha studerat några av de faktorer som påverkar acceptabiliteten av topikalisering i svenskan noterar vi några allmänna saker om topikalisering. Svenska uppvisar stor liberalitet beträffande topikalisering. I enkla satser kan objekt topikaliserats (sättas i subjektställning) något som inte är möjligt i de flesta fall i engelskan.

(42) Bilen stal tjuven

(43) ? The car the thief stole

Men även mer komplicerade satsstrukturer tillåter topikaliseringsprocesser, där detta skulle vara omöjligt i många andra språk. Nedan följer några exempel.

(44) Topikalisering, fråge- och relativbildning ur *att*-sats.

- (a) Jag tror (att) han kommer imorgon
- T (b) Imorgon tror jag (att) han kommer
- Q (e) När tror jag (att) han kommer?
- R (d) Imorgon då jag tror att han kommer ...

(45) Topikalisering, fråge- och relativbildning ur indirekt frågesats.

- (a) Han frågade om vi sett Lisa
- T (b) Lisa frågade han om vi sett
- Q (e) Vem frågade han om vi sett?
- R (d) Lisa som han frågade om vi sett ...

(46) Topikalisering, fråge- och relativbildning ur akkusativ med infinitiv.

- (a) Jag anser honom vara pålitlig
- T (b) Honom anser jag vara pålitlig

Q (e) Vem anser jag vara pålitlig?

R (d) Honom som jag anser vara pålitlig ...

Svenskans stora möjligheter till topikaliserande eller fokuserande flyttningar (fråge- och relativbildning är topikaliseran

de eller fokuserande) ser jag som den grundläggande orsaken till att en del talare av svenska kan acceptera satsflätor av den typ som presenterats i (4)-(10). Möjligheterna är som synes så stora, att många talare t.o.m. tillåter flyttning ur komplexa nominalsatser. Detta medför som vi sett att de restriktioner på flyttningsregler, som Ross med flera uppställt, inte kan anses vara universellt giltiga.

Det är värt att notera, att det inte hjälper att formulera om restriktionerna på flyttning ur nominalfraser som semantiska restriktioner. Istället för att säga att inget kan flyttas ur en nominalfras skulle man t.ex. kunna säga att ingen beståndsdel kan brytas ur en referentiell enhet. Med referentiell enhet avses ett uttryck där alla bestämningar är nödvändiga för att man ska kunna identifiera eller referera till ett visst objekt i verkligheten (attributen är restriktiva). Ett sådant steg skulle, med tanke på våra satsflätor, tvinga oss att antingen säga att semantiska restriktioner inte är universella, eller att på något sätt visa att topikaliseringsprocessen inte innebär sönderbrytning av referentiella enheter. Jag, tror att båda dessa slutsatser, i modifierad form, är rimliga.

Låt oss först se på sönderbrytningen av referentiella enheter.

(47) Jag känner en man som säljer blommor

(48) En man känner jag som säljer blommor

I den naturliga restriktiva tolkningen av (47) utgör korrelatet+relativsatsen en referentiell enhet. Relativattributet används för att mera noggrant specificera en viss man. I (48) verkar en icke-restriktiv tolkning mera naturlig: — *En man känner jag som förresten säljer blommor.* Om vi nu jämför (49), (50) och (51), ser vi emellertid att vi inte utan vidare kan dra slutsatsen att topikalisering av korrelat bryter sönder referentiella enheter.

(49) En hund ser jag som gnager på ett ben

(50) Den hund ser jag som gnager på ett ben

(51) Den hunden ser jag som gnager på ett ben

Fastän en icke-restriktiv tolkning verkar naturlig för (49), verkar en restriktiv mera naturlig för (50) och (51) (särskilt om *ser* betonas). Detta skulle innebära att topikaliserings av korrelatet inte nödvändigtvis bryter sönder referentiella enheter. Syntaktisk kontiguitet är därför kanske inte helt nödvändig för att något skall upplevas som en referentiell enhet.

Detta resultat är inte förvånande eftersom vi redan konstaterat att topikaliserings av korrelat inte semantiskt borde innebära någon förändring. Något förvånande är däremot att kontiguitet trots allt verkar behövas för korrelat som utgörs av obestämda NP. Även om en restriktiv tolkning kanske är möjlig i (49) är den mest naturliga tolkningen icke-restriktiv.

Onskvärdheten och möjligheten av att en referentiell enhet skall bevaras verkar alltså bero av en mängd faktorer som syntaktisk kontiguitet, den semantiska karaktären hos huvudsatsens subjekt och predikat, bestämdhet och specificitet hos den konstituent som flyttas, samt inte minst topikaliserings-toleransen hos en bestämd talare.

Verb som *se*, *veta om tro*, *hoppas* och *känna till*, som både kan beteckna relationer till singulara objekt och hela sakförhållanden tolererar att en referentiell enhet bryts sönder bättre än verb som *tala*, *känna* och *vissla på*, vilka primärt är riktade mot singulara objekt eftersom de förra kan tolerera den betydelseförändring som äger rum. Där en relation ändras från riktning mot ett singulart objekt till riktning mot ett sakförhållande.

(52) Ett ben ser jag en hund som äter

(53) Ett ben visslar jag på en hund som äter

Jämför (52) och (53). *Vissla på* är riktat mot singulara objekt och det blir därför viktigt att bevara den referentiella enheten i relativkonstruktionen. Detta är, som vi sett, svårare vid flyttning av konstituenten som inte är korrelat vilket förblir sant även om vi flyttar determinativa och demonstrativa NP:n.

(54) Det ben visslar jag på en hund som äter

(55) Det benet visslar jag på en hund som äter

(56) Det ben ser jag en hund son, äter ...

(57) Det benet ser jag en hund som äter

Vi såg i (50) och (51) att sådana nominalfraser i viss sträckning medger bibehållen referentiell enhet, vid flyttning ur korrelatsposition. Detta gäller inte i (54) och (55) där det, trots att *vissla på* kräver referentiell enhet, inte går att få en sådan tolkning.

Referentiell enhet kan alltså inte tvingas fram genom att använda ett verb som enbart kan riktas mot singulara objekt. Utflyttning av objekt kan endast accepteras om verbet inriktas mot sakförhållanden. Ett underligt fenomen är att en sats som (55) trots allt blir mera acceptabel om både verbet i huvudsatsen *vissla* och verbet i relativsatsen *äta* sätts i imperfektum.

(55') Det benet visslade jag på en hund som åt.

Detta verkar gälla generellt. Jämför t.ex. (49'), (50') och (51') nedan med (49), (50) och (51) .

(49') En hund såg jag som gnagde på ett ben

(50') Den hund såg jag som gnagde på ett ben

(51') Den hunden såg jag son, gnagde på ett ben

Om vi istället väljer ett verb som *se*, vilket kan vara riktat mot sakförhållanden, märker vi att referentiell enhet inte krävs. Satserna (52), (56) och (57) blir därför lättare att acceptera än (53), (54) och (55).

Ett underligt faktum är att många talare finner (58) mera acceptabel än (59).

(58) De blommerna känner jag en man som säljer

(59) De blommorna talar jag med en man som säljer

Både *känna* och *tala* verkar vara riktade mot singulara objekt och borde alltså kräva referentiell enhet. Enligt min mening gör de också det, men uppvisar istället pragmatiska skillnader. Om man är intresserad av blommor är det relevant att få reda på vem som säljer dem. Men det är knappast relevant att få reda på karaktären av den relation jag har till blomsterförsäljaren. *Känna* anger en relation mellan mig och blomsterförsäljaren som är relevant för den som är intresserad av blommor. *Tala* anger också en sådan relation, men ger dessutom extra irrelevant information, som drar uppmärksamheten från blommorna till min relation med blomsterhandlaren. Dessa skillnader mellan *känna* och *tala* gör att frasen *känner jag en man som säljer* kan fungera rätt så bra som en sorts pseudopredikation (om man så vill *comment*) om *de blommorna*, medan *talat jag med en man som säljer* inte kan göra det.

Generellt sett har vi antagligen här den mest avgörande faktorn för topikaliserade satsers acceptabilitet. Allt utom det topikaliserade satsledet måste kunna upplevas som rimlig predikation (comment) om det som refereras till av uttryckets topic — uttryck. Om vi jämför med satserna i (45)-(57) kan vi då t.ex. säga att — *ser jag en hund som äter* är ett betydligt rimligare predikat (comment) än — *visslar jag på en hund som äter*, särskilt om vi ska predicera något om ett ben. Förklaringen till detta har som vi redan sett med de semantiska egenskaperna hos verben *se* och *vissla* att göra.

Pragmatiska faktorer i stil med Grice' (1975) konversationsmaximer verkar alltså påverka acceptabiliteten hos satsflätor. Här är det närmast relationsmaximen, med dess relevanskrav, som är tillämpbara.

Vår diskussion av referentiell enhet skulle kunna summeras på följande vis. Satsers som innehåller verb som kräver referentiell enhet blir klart mindre acceptabla, för de flesta talare, om en konstituent flyttas på ett sätt som omöjliggör att referentiell enhet bevaras. Flyttning ur ett restriktivt attribut verkar generellt ha denna effekt. Däremot tycks inte flyttning av korrelat bort från ett relativattribut nödvändigtvis ha det. Detta gäller särskilt om korrelatet i bestämd form eller med demonstrativ eller determinativ bestämning (Jämför (49) med (50) och (51)» och gäller dessutom även om verbet i huvudsatsen i och för sig inte kräver referentiell enhet. Vi kan alltså behålla referentiell enhet även om verbet tillåter betydelseförändring så att det inriktas mot ett sakförhållande (jämför (50) och (51).

För verb som inte kräver referentiell enhet blir acceptabiliteten mindre påverkad av att den referentiella enheten bryts sönder. Man bör lägga märke till att en betydelseförändring (genom att tolkning med referentiell enhet blir omöjlig) ofta äger rum vid topikalisering i satsers som innehåller sådana verb. Jämför t.ex. (6 a) med (6 b). Flyttningar ur andra positioner än korrelatsposition verkar innebära att referentiell enhet bryts sönder. Satsers som innehåller sådana flyttningar kommer därför att vara mera acceptabla om de innehåller verb som inte kräver referentiell enhet. De kan också förbättras av pragmatiska faktorer som liknar dem vi diskuterat för satserna (58) och (59). Slutligen är det klart att en talares topikaliseringsstolerans kommer att bestämma den utsträckning i vilken han kan uppleva referentiell enhet trots bristande syntaktisk kontinuitet.

Ovanstående diskussion har förhoppningsvis visat att semantiska fenomen som referentiell enhet och den typ av relation ett verb betecknar, är

betydelsefulla för att förstå topikaliseringsur komplexa nominalfraser i svenskan. Som tidigare påpekats, innebär emellertid inte det faktum att vi använder semantiska fenomen i förklaringar att vi därmed fått universellt giltiga förklaringar. Trots att *se* tolererar förstöring av referentiell enhet och att det engelska *see* liksom det svenska *se* rimligtvis kan vara inriktat på både singulära objekt och sakförhållanden är den engelska satsen (60) nedan klart mindre acceptabel än den svenska (61).

(60) A bone I see a dog that is eating

(61) Ett ben ser jag en hund som äter

Så vitt jag kan se finns det någon innan förklaring till detta än engelskans och svenskans olika topikaliserings-tolerans.

Det verkar därför rimligt att dra slutsatsen att de språkspecifika, konventionella dragen hos ett språk är mera omfattande än vad man vanligen föreställt sig inom generativ grammatik. Restriktioner av den typ Ross m.fl. ställt upp måste, om åtminstone en del av de data som presenterats är riktiga, anses vara språkspecifika snarare än universella. Vidare verkar den nödvändighet med vilken referentiell enhet måste bevaras också vara språkspecifik. Engelskan tolererar (rots förekomst av verb som kan vara riktade både mot singulära objekt och sakförhållanden inte att referentiell enhet bryts sönder.

Man kan naturligtvis tänka sig att försöka undkomma dessa slutsatser genom att i stil med Platzack (1974) och Horn (1974) försöka redogöra för betydelseförändringen mellan (61.2 a) och (62 b) så att (62 a) redan från början har två »syntaktiska» strukturer, av vilka den ena är synonym med betydelsen hos (62 b).

(62 a) Jag ser en hund som gnager på ett ben

(62 b) Ett ben ser jag en hund som gnager på

Ett sådant förfarande tycks mig dock klart ad hoc-artat, eftersom jag inte kan se någon annan rimlig anledning att för någon klara (62) strukturellt flertydig. Man skulle också kunna tänka sig att förneka att (62 a) och (62 b) är relaterade av en transformation emedan de har olika betydelse. Men som anmärkts i not 6 är detta ett tveksamt argument eftersom så vitt jag vet alla transformationellt relaterade satser uppvisar någon form av betydelseolikhet.

Eftersom t.ex. Grosu försökt förklara Ross' restriktioner med universella restriktioner på mänsklig perception, kan vi kanske också dra slutsatsen att även vår perception, åtminstone i vissa stycken, är konventionellt betingad. En sådan slutsats öppnar naturligtvis dörren för utförligare undersökningar av förhållandet mellan perception, syntax, semantik och konvention eller om man så vill, mellan natur och konvention.

Jens Allwood

Referenser

- Anward, Jan (1974) Om semantisk snarlikhet mellan syntaktiska släktingar i Karlgren (red) *Homosemi*, skriptor
- Chomsky, Noam (1974)
—The logical basis of linguistic theory i H. Lunt (ed.) *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguistics*, Cambridge, Mass, 1973, Mouton & Co., The Hague.
- —1973 Conditions on Transformations i Anderson & Kiparsky (eds.) A Festschrift for Morris Halle, Holt, Rinehart and Winston, Inc. New York.
- Grice, H. Paul (1975) Logic and Conversation, i Cole and Morgan (eds.) *Syntax and Semantics III*. Academic Press.
- Grosu, Alexander (1972) *The Strategic Content of Island Constraints*, opub, doktorsavhandling. The Ohio State University.
- Horn, George, M., (1974). *The Noun Phrase Constraint*, opubl. doktorsavhandling. The University of Massachusetts
- Keenan, Edward L., & Comrie, Bernhard (1972) *Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar*, opubl. forskningsrapport, King's College Research Centre, Cambridge, England.
- Kuno, Susumo (1973) Constraints on Internal Clauses and Sentential Subjects, *Linguistic Inquiry* IV; No. 3.
- Källgren, Gunnel (1972) Restriktioner på verbfrasframflyttning eller ULV i färakläder. *Papers from the Institute of Linguistics*, University of Stockholm (PILUS) No. 13.
- Lindberg, Ebba (1968) Till satsflätans teori i Dahlstedt, Widmark (red.) *Svenskans Beskrivning* 4, Uppsala 1968. Uppsala Univ. Institut för nord,. språk & forskningskomm. i Uppsala för modern svenska (FUMS).
- Lindstedt, Torvald (1926) Om satssammanflätning i svenskan i *Nysvenska Studier*, Vol. 6. s. 1-20.

- Platzack, Christer (1974) An exception to the complex NP constraint i *Papers from the first Scandinavian Conference of Linguistics*, Östen Dahl (red.) Avd. för Lingv. Göteborgs universitet.
- Ross, John, R. (1967). *Constraints on Variables in Syntax*, opubl. doktorsavhandling, MIT.
- Sverinsson, Kerstin (1972) Allmänna villkor för flyttning av satssegment i satsfläta. En transformationsgrammatisk förklaring i Elert, Fries & Jonsson (red.) *Svenskans beskrivning 6*, Umeå 1970. Umeå Univ. avd. för allm. språkv. , fonetik & nord. språk.
- Wessén, Elias (1968) *Vårt svenska språk*.